

gatoriu în z) devin reguli ortografice și ortoepice, statuate ca atare în lucrările normative, iar altele, dialectale sau accidentale, pot fi împiedicate să se generalizeze prin aceleași reglementări academice, în onomastică lucrurile se prezintă altfel. Numele propriu, prin funcția sa identificatoare, este cu atât mai apt de a individualiza, cu cât este mai neobișnuit, încît prezența unor fonetisme mai rare în forma acestuia nu-i deranjează pe vorbitori și nici lingvistul legiuitor nu intervine pentru a le corecta. Ce for științific ar putea, de pildă, să impună scrierea numelui *Coșbuc* așa cum se pronunță – *Cojbuc* – sau a nřam *Drăgujan* în forma etimologică *Drăgușan*, cîtă vreme ele s-au fixat așa în conștiința celor ce scriu și vorbesc românește și nu servesc simplei comunicări, ca în limba comună? Sustrăgîndu-se normei obișnuite, numele proprii împietresc în formele lor, adesea deosebite de cele ale termenilor comuni, sporind inventarul antroponimic și toponimic și, prin aceasta, însuși tezaurul limbii române.

2. Sonorizările consonantice sînt prezentate, de regulă, ca o varietate de asimilare, fie în contact (organică), fie la distanță (armonică)⁵. Ele însă nu sînt cauzate numai de influența sunetelor învecinate (schimbări combinatorii), ci și de poziția sunetelor respective în cuvînt ori silabă sau față de accent (schimbări poziționale). Deși „sonoritatea celor mai multe consoane nu este influențată de vocalele cu care acestea se învecinează”⁶, faptul acesta nu poate fi exclus total dintre cauzele care concură la sonorizarea consoanelor.

Indiferent de cauzele și ariile lor de răspîndire, grupăm sonorizările de mai jos după sunetele care suferă acest fonetism:

2.1. *c > g*. Este cea mai frecventă ezitare între surdă și sonoră⁷ și, de aceea, selectăm numai cîteva exemple: nřam *Baltag* față de nřam *Baltac* (DNFR 46); nřam *Bocșan* (*Tel. TM* 104) (<*Bocșa* CS sau HD, SJ) > *Bogșan* (D.r., XLV, nr. 13.453, 1988, p. 4); *Ciclova* (Montană) CS apare în documente și *Chyglova* (Suciu I 146) (față de sonorizările din grafiile maghiare însă va trebui să păstrăm rezerve, deoarece aici ne întîmpină o percepție greșită a sunetelor românești de către notarii cancelariilor ungurești); *Palanca* BC, IF, IS, PH, SV, VN față de *Palanga* AG, VL; nřam *Petrujan* (*Tel. TM* 309) poate fi explicat prin *Petruc* (*ib.*, p. 309) sau *Petrican* (< *Petricani* BT, NT, VL); *Pîclișă* AB, HD față de *Pîglișă* CJ (nume înregistrat la 1306 cu *c*: *Puklusteluky*, Suciu II 44); nřam *Turmigan* (*Tel. TM* 386) ar putea fi un derivat de la *Tormac* TM (> **Tormăcan* > **Turmecan* > **Turmican* > *Turmigan*) etc.

Foarte discutate, în privința originii lor, sînt perechile de sufixe *-ac/-ag-*, *-ec/-eg-*, *-ic/-ig-*, *-oc/-og-*, *-uc/-ug-*. Dacă pentru Finuța Asan, dintre sufixele

⁵ *Introducere în lingvistică*, sub conducerea lui Al. Graur, Ediția a II-a, București, 1965, p. 88.

⁶ A. Avram, *op. cit.*, p. 63.

⁷ *ib.*, p. 75–76.

cu velară sonoră, *-ag-*, *-eg-* și *-ig-* pot fi explicate prin fenomenul sonorizării petrecut în limba română⁸, pentru I. Pătruț, *Nume 72*, explicația aceasta ar trebui extinsă la întreaga serie, părcere pe care o împărtășim și noi⁹, citind următoarele nume proprii: *Feleac(u)* BN, CJ și *Feleag* MS; nfam *Voitec* și oiconimul *Voiteg* TM; nfam *Mutuliga* (D.r., XLV, nr. 13.633, 1988, p. 4) și *Mutuligă* (D.r., XLV, nr. 13.631, 1988, p. 4) față de *Mutulică* (DNFR 322); *Scăriga* BC < *scărigă* (DLR s.v.) față de *scărică* (DLR s.v.); nfam *Ștefăniș* (D.r., XLIII, nr. 12.956, 1986, p. 8) față de *Ștefănică* (DOR 154); nfam *Tuturigă* (GN I 9) față de *Turturică* (DNFR 466), prin asimilarea totală a primului *r*, sau față de un **Tuturică* (cf. *Tutor*, *Tel. TM* 386); nfam **Voinig* (> *Voinigești* GJ, *Voinigescul*, DOR 411) față de *Voinic* (DOR 411); *Băltoaga*, baltă în com. Răchitoasa BC¹⁰, față de *Băltoci* GJ; *Buzdug* IS față de *Buzduc* DJ etc.

S-ar părea însă că formații în *-iug-* (*Beltiug* SM, *Fîrliug* CS, *La Căliugă*, teren arabil la Ohaba-Forgaci TM, *Suiug* BH, *Ulciug* SJ, *Văliug* CS), pentru care n-am găsit corespondențe în *-iuc-*, să fie împrumuturi ca atare.

2.2. *č > ġ*: *Buceci*, cum apare în vechi documente numele masivului *Bucegi*¹¹; *Giungi* SM față de *Ciungi* AB, HD, NT; *Tălpigi* GL, față de pronunțarea reală: *Tălchici* (Iordan, *Top. rom.* 532), este, probabil, o literarizare după termenul comun *tălpigi*, variantă a lui *tălpici*; *Vonigeasa* AG presupune un **Voniceasa* (< *Vonica*, DNFR 489) etc.

O mențiune aparte facem pentru oiconimele de origine turcească încetățenite în Dobrogea cu africată sonoră: *Demirdja*, *Demirge*, variante ale lui *Demircea* <tc. *Demirci*; *Medgidia*, cu variantele *Medjidia*, *Megedia*, *Mecidia* <tc. *Mecidiye*; *Regep-Cuiusu* <tc. *Recep-Kuyusu*¹².

2.3. *p > b*: *Bajura* BT față de *Pajerea*, n. top. (DNFR 349); *Șibot* AB față de *Șipot* DB, SB ș.a. sau *Șipet* TM.

2.4. *s > z*: *Bărbosu* CS > nfam scr. *Barbuzan*¹³; n. pers. *Cozma* față de *Cosma*, DNFR 154, resp. 149; *Cozmești* AG, HD, IS, VS față de *Cosmești* GL, TR; *Ziliștea*, n.top. (DNFR 499) față de numeroasele localități *Siliștea* din România etc.

⁸ Finuța Asan, *În legătură cu etimologia sufixelor -ac, -ec, -ic, -oc, -uc, și -ag, -eg, -ig, -og, -ug*, în SMFC, VI, București, 1972, p. 53.

⁹ Nu credem că preferința românilor pentru *-ega* se explică prin expresivitatea sa față de *-eca* (Teodor Oancă, *Sufixul antroponimic -éga*, în LR, XXXI, nr. 3, 1982, p. 253), ci pur și simplu prin sonorizarea lui *-c-*, facilitată de poziția sa intervocalică și în silabă accentuată.

¹⁰ Puiu Filipescu, *Toponime personale în comuna Răchitoasa (jud. Bacău)*, în SO IV, p. 329.

¹¹ T. Oancă, *art. cit.*, p. 256.

¹² V. Băjănică, *Toponime turcești din Dobrogea provenite din antroponime*, în SO IV, p. 273-275.

¹³ Vasile Ioniță, *Contribuții la studiul onomasticii din Voivodina, în Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, IV, Virșet, 1977, p. 117.

2.5. *ș > j*: *Agrij* SJ față de *Agrîș(u)* AR, BN, CJ, SM; *Almăj* DJ și ținutul din Caraș-Severin față de *Almaș* AR etc.; *Ardželuža* „Berg und Bach bei Žabie“ (în Maramureșul ucrainean) este la bază *Argelușa* (Drăganu, *Rom.* 365); *Bolovajnița*, cătun al satului Măru CS, față de *Bolvașnița* CS (DTB I 108); *Bordujăni*, parte a satului Scăiuș CS (DTB I 112), față de *Bordușani* BZ, IL; *Burdujeni* SV față de *Burdușani* DB (se poate raporta însă și la un antrop. *Burduja*, *Burduje*, DOR 224, < *burdúj* < *burdúș* „burduf“, DA s.v.); n. pers. *Cajpar* (DOR 63) presupune un **Cașpar* < *Gaspar*; *Căldărași* BT, CJ, DJ, IL > nfam *Căldărăjan* (*Tel. TM* 123); *Cluj*, explicat de Drăganu, *Rom.* 437–441, dintr-un rom. *Cluș* < hip. slav *Kluš* < *Mikluš*; *Cojerean(u)* (*Tel. TM* 137) față de *Coșereanu* (*ib.* 145) < *Coșeri(u)* AG, BN, *Coșereni* DJ, IF, OT; *Deaj* MS, *Dej* CJ, *Deja* SJ, *Dejul*, pîrîiaș VN, rezultă dintr-un hip. slav *Deš* (*Dešo*, *Deša*) < *Desimir*, *Desislav*, *Desirad*, *Desivoj* (Drăganu, *Rom.*, 442)¹⁴; *Dragoșa* SV > nfam *Dragoian*¹⁵; *Drăguș* BV > nfam *Drăgujan* (*Tel. TM* 432); *Ianăj*, sprn. la *Checheș* TM < *Ianăș*; *Jamu Mare* TM este numele oficial al popularului *Șama* < antrop. (DTB V 81); *Măgoaja* CJ se poate explica printr-un n. pers. *Mogoș*; nfam *Meclejan* (*Tel. TM* 258) și *Miclejan* (D.r., XLIII, nr. 12.821, 1986, p. 4) ar putea proveni de la *Micleuș(a)*, vechi denumiri ale satului Nicoleşti MS (Suciu I 426); nfam *Merjan* (*Tel. TM* 507) față de *Mîrșani* DJ (< *Mîrșa* IF); *Mujna* HR provine, probabil, dintr-un *Mușna*, cum apare uneori în documente (Suciu I 410) (cf. n. pers. *Muș* etc., DOR 329, *Mușa*, DNFR 321, localitatea *Mușa* BZ, dar și n. pers. *Muja*, *Mujea*, *Tel. TM* 275); de la *Padeș* avem la Bozovici CS *Pădejelu Mare* și *Pădejelu Mic*¹⁶; nfam *Pârșan* (*Tel. TM* 303) (< *Pîrșani* DJ) > *Pârjan* (*Tel. TM* 303); *Rîjnov* (GN I 88) față de *Rîșnov* BV; *Săsdăș* CV, SB > nfam *Săsdășan*¹⁷; *Stănija* HD apare în documente și cu *ș*: *Stănișa* (Suciu II 144), fiind la bază un antroponim, care se regăsește și în *Stănișești* BC; *Tereujani* GJ pare a proveni din *Chereușa* SM; *Virși* AB > *Virjan* (*Tel. TM* 564) etc.

2.6. *t > d*: *Bălindești* (localitate căreia, din cauza unei greșeli de tipar din *Indicator*, nu i-am putut identifica județul) față de *Balintești* GL < *Balint* (DOR 166); n. pers. *Costand* față de *Constant*, ca și derivatul *Constandoiu* (DOR 34), care a fost și nume de localitate VN, apoi n. pers. *Costandin* față de *Constantin* (DOR 34); n. pers. *Opîrdi* din Lugoj, sec. XVIII¹⁸, este un genitiv sintetic al

¹⁴ Notăm că, după I. Pătruț, *Nume*, 109–113, în *Cluj* și *Dej* s-ar recunoaște un sufix -j, părere care, prin situarea celor două toponime într-un context mai larg de posibile sonorizări, nu mai poate fi acceptată.

¹⁵ Onisifor Ghibu, *Ziar de lagăr. Caracal – 1945*, București, 1991, p. 3.

¹⁶ Vasile Frățilă, *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, 1987, p. 144.

¹⁷ „Telegraful român“, 136, nr. 29–30–31–32, 1988, p. 7.

¹⁸ [Dimitrie Teodori], *Logojul, altcum Lugos și Lugas își trage numele său dela latinul locus (locul)*, Timișoara, [1859], p. 16.

unui toponim în funcție antroponimică absolută (concept lansat de Dragoș Moldovanu, în AnL, XXXI, 1986–1987, A, p. 295): *Hopîrta* AB.

2.7. Uneori sonorizarea unei consoane atrage după sine, la rîndul ei, sonorizarea consoanelor vecine. Un exemplu tipic de sonorizare prin contact l-ar putea constitui numele localității *Oiejdea* AB, aparent un maghiarism, în fond un vechi nume românesc: *Oieștea* (cum și figurează la 1854, Suciul II 12); cf. *Oeștii Pămînteni* și *Oeștii Ungureni* AG.

Sonorizarea la distanță se petrece dinspre silaba accentuată spre celelalte consoane, accentul anticipînd sau prelungind „vocea“. În n. pers. *Căbujan* (Tel. TM 122) < *Căpușan* (ib. 124) < *Căpușu* CJ, MS, se va fi produs mai întîi sonorizarea lui *ș*: **Căpujan*, apoi cea a lui *p*, iar în numele localității *Segaj* Ab, care este la bază un *Secaș* (ca în județele Arad, Timiș și chiar Caraș–Severin, Suciul II 430), se va fi sonorizat întîi *c* (localitatea este înregistrată și sub forma *Segași*, Suciul II 114), apoi *ș*. Alte exemple: *Găujani* AG, IF, VL față de *Căușeni* NT, ambele de la *Căuaș* SM; *Jibăt*, formă populară a lui *Șibot* AB (v. supra 2.3.) și care explică n. fam. *Jiboteanu*, *Jibetean(u)*¹⁹; *Zagaryan* (la 1365), localitate dispărută, aflată în apropiere de Potoc CS (Suciul II 428), pare echivalentul lui *Săcăreni* MS.

Așa stînd lucrurile, sîntem tentați să vedem și în numele localității *Zăgujeni* CS, rămas, cum spunea Hasdeu, „fără explicațiune“²⁰, rezultatul unei sonorizări în serie a tuturor consoanelor etimonului: *Sacoș* (> **Săcoșeni* > **Săcușeni* > **Săcujeni* > **Săgujeni* > *Zăgujeni*). *Sacoș* este numele a două localități din județul Timiș și tot așa este desemnat, la 1589, numele satului *Sacu* CS (Suciul II 92–93), vecin cu localitatea *Zăgujeni*. Dat fiind însă că în trecut a mai existat în județul Caraș–Severin un sat cu nume asemănător, localizat pe lîngă Iablanița: *Zegosan*, la 1547 (*Zaguzen* și *Felsō-Zaguson* la 1590, *Zegusen* și *Alsó-Zegusen* la 1632), și că în județul Mehedinți se află un sat *Zegujani* (la numele căruia se raportează și dispăruta localitate gorjeană *Rîpa de Zegujani*), rămîne de văzut dacă între toate acestea se poate stabili o legătură istorică, în cadrul unor mișcări metanastaseice (și atunci explicația noastră ar putea fi valabilă), sau, fără a fi între ele vreun raport de la cauză la efect, se explică toate printr-un apelativ (probabil de origine slavă).

3. La sfîrșit de cuvînt (adesea la sfîrșit de silabă) și în silabele scăpate de sub accent, ca o consecință a legii minimului efort, de care vorbea André Martinet²¹, ne întîmpină fenomenul afonizării consoanelor sonore. Surdele pot cauza și ele afonizarea sonantelor învecinate. De cele mai multe ori acești factori se conjugă.

¹⁹ Lista abonaților la serviciul telefonic din județul Hunedoara, 1984, p. 90.

²⁰ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. 3, București, 1976, p. 525.

²¹ André Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, București, 1970, p. 257.

Exemplele din materialele onomastice de care dispunem ilustrează pe deplin principalele desonorizări ale consoanelor limbii române în varii contexte fonetice:

3.1. *b > p*: *Bapșa* TM, formă populară, față de denumirea – mai mult grafică – oficială: *Babșa*²² (< *Baba*, *Babul*, DOR 185, + *-șa*); *Dîmpu* din numeroasele microtoponime bănățene (DTB III 47 sq.) față de *Dîmbu* (cu *-b-*etimologic); nfm *Pocșan* (Tel. TM 313) față de *Bocșan* (v. supra 2.1.).

3.2. *d > t*: Fenomenul se întâlnește extrem de rar. L-am întâlnit totuși în *Tuna* față de *Duna*, numele Dunării la aromâni (DDAr 508, 1203). V. și infra 3.9.

3.3. *đ > ț*: nfm *Frunțeanu* (Tel. TM 477) presupune mai curînd un **Frunđeanu* (< *Frunza* GJ, *Frunzi* BN, *Frunzeni* MS, NT) decît un n. top. *Frunte*, *Frunți*.

3.4. *g > c*: *Banloc* TM provine de la un **Banlog* (cf. *Panlogh* în *Suciu I* s.v.), formă capabilă să explice nfm scr. *Balnoșan* din Voivodina²³ și rom. *Balnojan* (Tel. TM 89); nfm *Izchireanu* față de *Izghireanu* (ambele în Tel. TM 223) (< *Izgar* CS); nfm *Jicărean(u)*, *Jicheran* (Tel. TM 225) față de *Gighereanu* (Tel. TM 191) (< *Gighera* DJ); *Ticvani* CS față de *Tigvani* AG (< *tigvǎ* „coamă de deal sau de munte“²⁴); microtoponimul *Țicmău* față de *Țigmău* la Răchitoasa BC²⁵.

Chyklen pentru *Ciglean* SJ și *Nyakmezew* pentru *Cîmpu lui Neag* HD (*Suciu I* 146, resp. 156) trebuie privite cu rezervele formulate mai sus (v. 2.1.).

3.5. *g > č*: nfm *Călicean* (Tel. TM 123) < **Căligean* < *Căligi* VL; nfm *Cucereanu* (Tel. TM 565) < *Cugereanu* („Orizont“, *Timișoara*, XXXIX, nr. 52 (1139), 1988, p. 11) (< *Cugir* AB), iar nu din *Cucer(e)a* (< ucr., rus. *kučer* „vizitiu, birjar“, DNFR 159); nfm *Goceneanțu* (Tel. TM 565) < **Gogineanțu* (< *Godinești* HD) etc.

3.6. *j > ș*: nfm *Motorășescu* la românii din Voivodina provine de la *Motorojescu*²⁶ (< *Motoroga*, DOR 328); nfm *Preșnean(u)*²⁷ presupune un **Prejneanu* (< *Prejna* MH; cf. *Prejneni* MH) etc.

3.7. *v > f*: *Utvîn* TM > nfm *Utfineanțu* (Tel. TM 392); nfm *Fișan* (Tel. TM 564) față de *Vișan* (Tel. TM 399) (< *Vișea* CJ; cf. *Vișan* IS, *Vișani* BR) etc.

²² Ioan Pătruț, *Probleme de onomastică*, în CL, XXXI, nr. 2, 1986, p. 165.

²³ V. Ioniță, *art. cit.*, p. 117.

²⁴ Vasile Ioniță, *Glosar toponimic. Caraș-Severin, Reșița*, 1972, p. 37.

²⁵ P. Filipescu, *art. cit.*, p. 328.

²⁶ Radu Flora, *Numele de familie românești din Banat (P.S.A.V.)*, în *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, II, Vîrșeț, 1975, p. 105.

²⁷ Ileana Neiescu, *Nume de familie derivate cu sufixe în zona Porților de Fier*, în CL, XXI, nr. 1, 1976, p. 32.

3.8. $z > s$: nfam *Pismaș* față de *Pizmaș* (Tel. TM 450); nfam *Serendan* (Tel. TM 454) presupune un **Zerindan* (< *Zerind* AR); nfam *Tăslăoanu* (DNFR 445, Tel. TM 375) față de *Tăzlăoanu*, *Tăzlăuanu* (DNFR 446) (< *Tazlău* NT, BC); nfam *Visman* (Tel. TM 574) presupune un **Vizman* (< *Vizma* TM) etc.

3.9. Așa după cum o consoană, o dată ce a devenit sonoră, își poate extinde fonia și asupra altor consoane surde din cuvântul respectiv, tot așa afonizarea se poate realiza în cazul a două consoane în contact sau se poate propaga asupra tuturor consoanelor sonore ce alcătuiesc acel cuvânt. Iată câteva exemple pentru fiecare caz:

3.9.1. Nfam *Homoștean* (Tel. TM 437) și nfam *Hămuștie* de la Lugoj, sec. XVIII²⁸, provin de la *Homojdia* TM.

3.9.2. Nfam *Purtan* (Tel. TM 325) față de *Burtan* și *Burdan* (Tel. TM 118) (< *Burda* BH), cu asurzirea a două consoane, și nfam *Poptean* (Tel. TM 321), care presupune un **Bobdean* (< *Bobda* TM), cu afonizarea tuturor celor trei consoane din cuvântul de bază.

4. Concluzionând, putem afirma că, dacă cele mai multe fenomene de sonorizare și afonizare a consoanelor din vorbirea curentă sau la nivelul graiurilor au puține șanse de a se impune în limba standard, cenzurate fiind de lucrările normative, onomastica admite în corpusuri de nume proprii termeni care conservă asemenea fonetisme, adesea îndepărtate de cuvintele de bază pînă a nu mai fi recunoscute, deoarece numele propriu, ca marcă a individualului, a dobîndit, de-a lungul vremii, alte funcții decît cea de comunicare.

SIGLE ȘI ABREVIERI

- DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983.
 DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.
 D.r. = „Drapelul roșu”, Timișoara, I, 1943.
 Drăganu, Rom. = Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București, 1933.
 DTB = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, Timișoara, [vol. I], (A–B), 1984; vol. II, C, 1986; vol. III, D–E, 1986; vol. IV, F–G, 1986; vol. V, H–L, 1987; vol. VI, M–N, 1989.
 GN = *Graiul nostru*. Texte din toate părțile locuite de români publicate de I.–A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia, București, vol. I, 1906; vol. II, 1908.
 Iordan, Top. rom. = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
 Pătruș, Nume = Ioan Pătruș, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, 1984.
 SO = *Studii de onomastică*, Cluj–Napoca, [I], 1976; II, 1981; III, 1982; IV, 1987; V, 1990.
 Suciuc = Coriolan Suciuc, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, vol. I, 1967; vol. II, 1968.

²⁸ [D. Teodori], *op. cit.*, p. 9.

Tel. TM = *Lista abonaților la serviciul telefonic din municipiul Timișoara și județul Timiș, Timișoara, 1982.*

SONORISATIONS ET ASSOURDISSEMENTS CONSONANTIQUES DANS L'ONOMASTIQUE ROUMAINE

RÉSUMÉ

En analysant le reflet des changements phonétiques au niveau des noms de personne et des noms de lieu, l'auteur constate que l'éventail de leur manifestations est plus large qu'au niveau des appellatifs, parce que, dans le premier cas, la pression des normes (littéraire et dialectale) est plus faible ou même inexistante. En vertu de leur état juridique particulier, les noms de personne ne peuvent pas être normalisés: c'est pourquoi ils reflètent non seulement des variantes socio-linguistiques diatopiques, mais aussi des variantes idiolectales, individuelles. Quant aux noms de localités, la pression de la norme littéraire a été jusqu'à présent très faible ou même absente du point de vue phonétique. Le matériel onomastique est donc édifiant sur les possibilités de créations linguistiques existantes à l'intérieur d'un système donné et sur la grille de sélection qui fonctionne au niveau des communautés linguistiques plus ou moins grandes. La socialisation des accidents phonétiques est plus ample dans le domaine des noms propres que dans celui du lexique commun – ce qui constitue l'une des différences essentielles entre ces deux divisions de la langue.

Belinț, jud. Timiș